

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Елка Димитрова Дограмаджиева
СУ „Св. Климент Охридски“, катедра „География на туризма“
член на научното жури, определено със Заповед РД 38-118 от 18. 02. 2022 г.
на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

Професионално направление: 4.4. Науки за земята (География на рекреацията и туризма)

Научно звено: Катедра „География на туризма“

Тема на дисертационния труд: КОНЦЕПЦИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗЪМ В
РИЛО-ПИРИНСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ РАЙОН

Докторант: МАРИЯ ГЕОРГИЕВА ГЕОРГИЕВА

БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА КАНДИДАТА

Мария Георгиева до момента има придобити три степени на професионална квалификация с отношение към туризма: икономист-мениджър по специалност „Предприемачество и мениджмънт“ от Националната Финансово-стопанска гимназия (2005-2010), бакалавър по специалност „Туризм“ от СУ „Св. Климент Охридски“ (2010-2014) и магистър по „Управление на туризма“ от НБУ.

Професионалният ѝ опит в сферата на туризма започва от стажант в туристическа агенция в България (2012) и служител в хотел в САЩ (2013) и продължава на по-високо ниво – като управител на два хотела в София (2015-2017) и собственик и управител на два апартамента за гости от 2018 г. до момента. Освен това, от 2020 г. до сега Мария Георгиева е инспектор „Учебна дейност“ към катедра „География на туризма“ и познава в детайли цялостната организация на учебно-изследователската дейност в бакалавърската и магистърските програми по туризм, предлагани от СУ.

ОПИСАНИЕ НА ПРОЦЕДУРАТА

Мария Георгиева е зачислена в редовна докторантура по професионално направление 4.4. Науки за Земята (География на рекреацията и туризма) със Заповед на Ректора на СУ, считано от 31. 01. 2018 г. и е отчислена с право на защита, считано от 22. 02. 2021 г. Вътрешната защита на дисертационния труд е проведена на 28. 01. 2022 г.

Представените от докторантката документи са в съответствие с изискванията на ЗАРСРБ, Правилника за прилагането му и Правилника за развитие на академичния състав на СУ „Св. Климент Охридски“.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА И АВТОРЕФЕРАТА:

Дисертационният труд е в обем 208 страници, включващи 57 таблици, 17 фигури, библиография с общо 247 заглавия (от тях 147 на кирилица, 86 на латиница и 14 интернет адреса). Към дисертацията са представени 26 приложения в обем 52 страници, включващи макети на разработените въпросници и по-детайлна количествена и качествена информация, допълваща основния текст.

Авторефератът е в обем 36 страници (в т.ч. 13 таблици и 5 фигури). Той отговаря на съдържанието на дисертационния труд и представя коректно актуалността на темата, теоретико-методологичната рамка, основните резултати и приносите на автора.

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ

Дисертацията е структурирана във въведение, шест глави и заключение, като отделните глави са подредени в логична последователност и са относително балансирани като обем. По-обширни са първа, трета, четвърта и пета глави (между 35 и 45 страници). В тях са представени теоретичната рамка и методологията на изследването (Глава 1) и основните резултати, касаещи вътрешната и правно-политическата среда за развитие на екотуризма в изследвания район (Глави 3 и 4), както и анализът на неговото историческо развитие и актуално състояние на базата на вторични източници и собствено проучване (Глава 5). Сравнително кратки са Глава 2 (13 страници), посветена на външната среда за развитие на екотуризма и заключителната шеста глава (17 страници), където въз основа на предходния детайлен анализ е оформена концепцията за развитие на екотуризма в Рило-пиринския туристически район (РПТР). Избраната структура е цялостно подчинена на логиката за разделение между факторите на външната и вътрешната среда. Известно изключение от тази логика представлява Глава 4, тъй като правно-политическата среда е отделена от останалите външни и вътрешни фактори, представени съответно в Глави 2 и 3. Въпреки, че на пръв поглед изглежда странно, това решение е добро, защото от една страна, така се осигурява по-добър баланс между главите, а от друга – не се „разкъсва“ изкуствено анализа на специфичната правно-политическа материя, който в настоящия си (преработен) вид е важен съдържателен акцент и едно от големите достойнства на работата.

Въведението е кратко, но съдържателно. Само на две страници е направено удачно въстъпление към темата, аргументирана е нейната актуалност и убедително е обоснован изборът на обект на изследването. Тази част съдържа също ясно формулирана цел и съответстващи ѝ задачи, както и кратко представяне на използваните методи и структурата на работата. Като *неточност* мога да отбележа заявката, че се прави сравнение между факторите на външната и вътрешната среда за развитие на екотуризма в РПТР (такова

изрично сравнение не се открива в текста), а като *пропуск* – липсата на параграф, посветен на приложимостта на резултатите.

Първа глава изяснява задълбочено теоретичните основи и представя методологичната рамка на изследването. **Теоретичната част** започва със зараждането и историческото развитие на екотуризма. Въз основа на многобройни литературни източници и документи е представена еволюцията в разбиранията за неговата същност. Направен е съдържателен преглед на *различни дефиниции*, давани през годините от политически и неправителствени организации, в научната литература и в официални документи на международно и национално равнище. На тази база авторката посочва, че *за целите на изследването е възприела сравнително ограничаващо определение, което прави възможно разделянето на екотуризма от останалите видове туризъм, без обаче да го свежда само до развитие в защитени природни територии (ЗПТ)*. Неин собствен принос са изведените от литературата *четири групи характеристики на екотуризма*, които оформят рамката за задълбочено изясняване на неговите принципи и особености. Отделни раздели са посветени на *същността и особеностите на екотуристическия продукт* (удачно изведени от общите виждания за същността и елементите на туристическия продукт в литературата) и *дефинирането на екотуриста* (на база на мотивацията, но и на практикуваните дейности). Особено важно е и *разграничението на екотуризма от други видове туризъм*, които често се употребяват погрешно като еквивалентни понятия (природен, приключенски, пешеходен, устойчив туризъм). Правилно е посочено, че екотуризмът заема специфична продуктова и пазарна ниша, както и че всички форми на туризъм могат да станат устойчиви, но не всички могат да се превърнат в екотуризъм (с. 24). Много уместно е представянето на *критиките към екотуризма*, обобщени в няколко направления: (1) проблемното дефиниране на термина, (2) спорните влияния на екотуризма върху средата и (3) неяснотата кой в крайна сметка е облагодетелстван от неговото развитие. Накрая е аргументиран изводът, че развитието на екотуризма неизбежно води до промени в средата и е въпрос на политика и планиране тези промени да се управляват добре, като по този начин е направен плавен преход към последния раздел в теоретичната част: *„Политика и планиране в контекста на екотуризма“*. Разделът е структуриран в няколко подраздела, подчинени на логика „от общото към частното“. Той започва с планирането на устойчивото туристическо развитие, изяснява различните подходи към планирането на туризма и различните нива на планиране в екотуризма, и стига до специфичното управление на туризма в защитени територии. Специално внимание е обърнато на участниците в процеса на планиране на екотуризма, които следва да включват всички заинтересовани страни: (1) служители в ЗПТ, (2) местните общности, (3) туристическата индустрия, (4) НПО, (5) финансови институции и (6) потребители на екотуристически услуги.

Методиката е описана достатъчно детайлно в 9 страници. Изследването е амбициозно и с повишена сложност на изпълнение, защото има широк териториален, съдържателен и времеви обхват. Негов обект са всички 23 общини на територията на РПТР, а предметът му включва голямо разнообразие от компоненти на външната и вътрешната среда за развитие на екотуризма. Съдържателният обхват е представен в теоретичен модел, който служи за рамка на проучването, макар че не съответства напълно на структурата на дисертационния труд, където споменатата по-горе правно-политическа среда е поставена „пред скоба“. Обработена и анализирана е огромна по обем вторична и първична информация (качествена и количествена), в т.ч. разнообразни данни, литературни източници и многобройни нормативни и планови документи. Статистическата информация за съвременното развитие на туризма в района е анализирана за период от 20 години (1998-2018), а историческият преглед започва от края на XIX в. Собственото емпирично проучване е правено в продължение на година и половина (2019-2020), като докторантката е осъществила 12 пътувания до района и е посетила лично всички 23 общини. В проучването са включени 5 целеви групи: (1) местни власти, (2) туроператори от цялата страна, (3) места за настаняване в района, (4) туристи в дестинацията и (5) потенциални туристи извън дестинацията. Извадките са постигнати чрез активна работа на терен, комбинирана с други канали за комуникация (електронна поща и онлайн анкети). Същевременно трябва да се отбележи, че някои от извадките са спорни по отношение на обем и представителност, както и че не всички от изброените в теоретичната част заинтересовани страни са включени в собственото проучване. Добро впечатление прави, че трудностите и ограниченията са описани в отделен подраздел. Там обаче са изтъкнати главно срещнатите трудности в процеса на работата, а не ограниченията, които трябва да се имат предвид при интерпретацията и ползването на резултатите. Последните все пак се споменават на различни места в текста, макар и не в цялост.

Втора глава разглежда кратко и съдържателно външната среда за развитие на екотуризма. Най-голямо внимание е отделено на глобалните пазарни тенденции. Посочено е, че в стандартната статистика не се откриват данни за екотуризма, а изследванията в тази насока са редки и най-често се ограничават до отделни малки дестинации; често са с неизяснена методика или със сериозни ограничения в методиката, което прави резултатите несъпоставими; сериозните проучвания обикновено са по поръчка на бизнеса и не са публично достъпни. Въпреки това, са издирени интересни и важни проучвания по темата от последните 15-20 години, в т.ч. актуално глобално проучване на екотуристическия пазар с прогноза за 2021-2027 г. На тази база синтезирано са представени движещите сили и ограниченията за развитие на екотуризма, основните световни пазари, както и съвременните тенденции в предпочитанията на екотуристите, в т.ч. спецификите при поколенията X, Y и Z.

Тази глава съдържа също преглед на различни системи за сертифициране на устойчивия туризъм и екотуризма, както и представяне на положителния световен опит в развитието на екотуризма на примера на Коста Рика. Двата подраздела допълват картината на външната среда, като специално при сертифицирането е направена връзка със ситуацията в България.

Трета глава представя детайлно вътрешната среда за развитие на екотуризма в РПТР. Туристико-географското положение и достъпността са разгледани аналитично, с удачно обобщени предимства и ограничения по отношение на (еко)туризма. Природните и антропогенните туристически ресурси са представени изчерпателно, но стегнато. С оглед на темата е поставен акцент върху природните ресурси и особено – върху биогенните ресурси и териториите в режим на защита. Текстът в тази част подлежи на леко съкращаване (напр. по линия на почвите) и има нужда от по-добро онагледяване с картен материал. Добре е, че оценката на природно-ресурсния потенциал е представена в отделен подраздел, макар че е изцяло основана на стари източници, без опит за лична интерпретация или самостоятелна оценка.

Прави впечатление аналитичното разглеждане на социално-икономическата и демографската среда в изследвания обширен район. Общините са удачно групирани според демографските им характеристики и връзката им с пазара на труда. Откроява се концентрацията на селища с туристически функции и курорти в северното подножие на Рила и Разложката котловина, както и в Гоцеделчевската и Санданско-петричката котловини. Икономиката на района е добре обвързана с възможностите за развитие на екотуризма, като са изтъкнати и рисковете, асоциирани с прекомерната зависимост от туризма. Тази част е онагледена с подходящи графики.

Добра идея е в отделен раздел да се разгледа туристическия контекст за развитие на екотуризма в района, макар че формулировката не е особено удачна и този раздел вероятно би „стоял“ по-добре в Глава 5, където се анализира съвременното състояние на туризма в РПТР. Разделът представя възможностите за допълване между екотуризма и други видове туризъм, но и наличието на конфликти, напр. със ски туризма и някои форми на приключенския туризъм, към които би следвало да се добави и голф туризмът.

Глава 4 прави обстоен и задълбочен анализ на външната и вътрешната правно-политическа среда за развитие на екотуризма, което е едно от най-впечатляващите постижения в дисертацията. В раздела за *външната среда* е направен стегнат преглед на огромно количество международни инициативи и документи от началото на 1990-те години до днес и е представена дейността на ключови организации с пряко отношение към политиките за устойчиво туристическо развитие и за развитие на екотуризма. Отделно, като част от външната среда са разгледани факторите на национално ниво, включващи нормативната уредба и мястото на екотуризма в националните планови документи. Анализът е

компетентен, фокусиран и съдържателен, и води до извода, че екотуризмът не е реален приоритет на националната политика, въпреки положителните оценки за наличния ресурсен потенциал и високите очаквания към неговите положителни ефекти.

Към *вътрешната правно-политическа среда* са разгледани всички ключови субекти на управлението на туризма на местно и регионално ниво, с акцент върху организацията на управление на РПТР и критика към нейната дейност / липса на дейност от учредяването ѝ през 2018 г. до сега. Критично анализирани са огромен брой планови документи, а общият извод е, че в повечето от тях екотуризмът е слабо застъпен в целите, приоритетите и мерките, които освен това звучат пожелателно, защото са без заложен суми, източници на финансиране и времеви хоризонт за изпълнение на предвидените дейности. Най-силно внимание към екотуризма (в т.ч. адекватни мерки) са констатирани при общините Самоков и Белица. Специално внимание е отделено на плановете за управление на националните и природните паркове, които са проблем от години, по-специално в НП Пирин и НП Рила. Аналитично са представени философията и съдържателните акценти в тези плановете, с оглед развитието на (еко)туризма, както и причините приемането на новите им версии да е блокирано. Източникът, по аналогия с който е направен този анализ, не е изрично посочен, но става ясен от техническата грешка на с. 130, където е споменат ПУ на ПП Витоша.

Отношението на местните власти към развитието на екотуризма в РПТР е анализирано на база собственото емпирично проучване в самостоятелен раздел в края на Глава 4. Независимо от наличието на различия между общините, като общи тенденции са открити: (1) липса на стратегически подход в планирането и управлението на туризма, (2) отсъствие на желание за сътрудничество между общините, освен при наличие на външно финансиране и (3) несъответствие между заявеното желание за развитие на (еко)туризъм и реалните действия, респ. резултати.

Глава 5 е най-обширна - 46 страници. Тя започва с преглед на общото туристическо развитие в района от края на XIX в., в което са открити пет етапа. Критичният анализ, особено за последния етап (след 2000 г.) би трябвало да се засили, защото именно тогава се създават големите диспропорции в предлагането и се генерират острите конфликти между различните заинтересовани страни, касаещи пряко или косвено развитието на екотуризма.

Следва обстоен анализ на актуалното състояние на (еко)туризма в района въз основа на различни източници – НСИ, НТР и собственото теренно проучване, допълнено от интернет проучване на наличното предлагане за екотуризъм. Анализът на статистическите данни е коректен и добре структуриран, но само по отношение на търсенето е добре онагледен чрез подходящи графики. Специално внимание е отделено на динамиката в развитието и териториалните измерения на туристическото предлагане и търсене. Важен извод от данните на НСИ е, че броят на туристическите ареали в района се увеличава, но нивото на

концентрация се засилва, а положителните промени в ефективността на туризма се забавят, като териториалните диспропорции в търсенето са по-остри от тези в предлагането. Обект на критичен анализ е специализираната туристическа инфраструктура, с акцент върху маркираните туристически пътеки, интерпретативните маршрути и екопътеките, и инфраструктурата за туристическа информация (ТИЦ и посетителските центрове към ЗПТ). Обърнато е внимание и на спортно-туристическата инфраструктура, чиято роля по отношение на екологичната среда и развитието на екотуризма е оценена нееднозначно. Важна информация относно специфичните аспекти на екотуризма в района дават резултатите от собственото проучване на общинските власти, местата за настаняване, туроператорите и туристите (реални и потенциални). Макар и сравнително кратко анализирани, тези резултати позволяват открояването на съществени акценти и полезни изводи, които са в основата на разработената концепция за развитие на екотуризъм в РПТР.

Глава 6 представя крайния продукт на изследването – концепция за развитие на екотуризма в РПТР. Тази част започва с обобщение на *вътрешните за района силни страни и възможностите, предоставени от външната среда*, които са изведени от детайлния анализ в предходните глави. Интересен (икономичен) подход е, че не са формулирани слаби страни и заплахи, а е пристъпено направо към формулирането на *проблеми и насоки за решение*, структурирани в четири големи групи: (1) Проблеми на средата, в която се развива екотуризма; (2) Проблеми, свързани с туристическия продукт на екотуризма; (3) Проблеми, свързани с туристическото търсене и реализацията на продукта на екотуризма и (4) Проблеми на туристическата политика и планиране. Към всяка от основните групи е разгледан специфичен набор от проблеми, за които са предложени съответни решения. Същинската част на концепцията пряко кореспондира с формулираните проблеми, като включва три нива на целеполагане (една главна цел, четири стратегически цели и набор от приоритети за постигането на всяка от тях). Представянето на целите и приоритетите в графичен вид е удачно решение, защото много улеснява тяхното възприемане. В допълнение, изследваните 23 общини са разделени в четири групи според оценката на потенциала и реалното развитие на екотуризма в тях. Това разделение обаче трудно може да се нарече „Концепция за териториално развитие на екотуризма в РПТР“, защото не съдържа специфични предписания / цели и приоритети за развитието на екотуризма в различните групи общини.

Заклучението резюмира в 4 страници цялото изследване, като припомня целта, задачите и приложения подход за тяхното изпълнение, обобщава резултатите и очертава три насоки за бъдещи изследвания. Подчертава се, че предложената концепция е академична разработка и превръщането ѝ в работещ планов документ изисква не само тя да бъде възприета, но и да се положат допълнителни усилия от страна на ключовите субекти на туристическата политика и по-специално – от ОУТР. Отбелязано е също, че предложените

модел и методика на изследването (в т.ч. инструментариум) биха могли да се адаптират както към други видове туризъм, така и към други дестинации. Липсва обаче обобщение на ограниченията на проучването; не са изведени и поуки, които да се използват при бъдещи проучвания.

АКТУАЛНОСТ

Актуалността на темата е обоснована в увода. от една страна, тя се свързва с актуалността на екотуризма в контекста на нуждите на съвременните потребители от опазване на околната среда, по-близък контакт с природата и връщане към традиционните ценности. От друга страна, се подчертават големите надежди, възлагани на екотуризма като инструмент за разнообразяване на националния туристически продукт и подпомагане на местното и регионално развитие, но и сериозните проблеми, които не позволяват оползотворяване на съществуващия потенциал.

ДЕМОНСТРИРАНИ ЗНАНИЯ И УМЕНИЯ ОТ КАНДИДАТА

- Добра теоретико-методологична подготовка, която осигурява ясна теоретична рамка и вътрешна последователност на изследването: обектът, предметът, целта и задачите са уместни, а конструираната методика е подходяща за изпълнението на задачите и постигането на целта.
- Задълбочено познаване и умения за критична интерпретация и синтез на огромна по обем информация, в т.ч. разнообразни литературни източници, нормативни актове и планови документи.
- Добро познаване на изследвания район „от първа ръка“ – осъществени 12 пътувания и лично посещение на всички 23 общини.
- Знания и умения за разработване и прилагане на разнообразни методически инструменти, както и тяхното удачно комбиниране. Специално трябва да се отбележат проучванията на терен и в онлайн среда с разнообразни групи респонденти (5).
- Подходяща статистическа обработка и анализ на вторични и първични данни: подбор на подходящи показатели, коректни изчисления и адекватна интерпретация.
- Знания и умения за прилагане на специфични методи на стратегическото планиране (анализ на проблемите).
- Добро познаване и използване на научния стил и терминология, независимо от наличието на някои неточности и грешки, които подлежат на редактиране.

КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ

Както всеки дисертационен труд, така и този не е лишен от пропуски и слабости:

- Критика търпи подборът на целевите групи – от една страна, заради изключването на ключови заинтересовани страни (местно население, НПО и представители на националните и природните), но главно заради липсата на каквото и да е обяснение в текста за това решение / пропуск.
- Проблематични са сравнително малките извадки в част от анкетните проучвания (тези на туроператорите, туристите в дестинацията и местата за настаняване в района), което поставя ограничения по отношение на надеждността и представителността на резултатите, въпреки, че явно са положени усилия да се достигне до максимален брой респонденти.
- При анализа на анкетните данни не са използвани възможностите на бивариантния анализ – липсват кръстосани таблици (дори в приложенията), а те биха осигурили по-голяма дълбочина и обхватност, поне в някои части на анализа.
- Данните са основно в табличен вид - повече картен и графичен материал би бил от полза.
- Пропуск е, че не са отчетени някои от най-наболелите в района проблеми, имащи отношение към качеството на средата и развитието на екотуризма, като нелегалният превоз на туристи с джипове в НП Рила и ефектите от туристическото натоварване в района на Седемте езера, за които има актуални изследвания.
- Използваните методи на стратегическо планиране реално се свеждат до анализ на проблемите (добре направен). Изглежда, че има целенасочен отказ от прилагане на SWOT анализ, но това не е коментирано в работата. Същевременно, заявката за използване на анализ на съответствията (gap analysis) не е изпълнена.
- Някои предписания, дадени в концепцията, влизат в известно противоречие с резултатите от собственото проучване - например, сертифицирането и предлагането на повече екскурзоводски и интерпретаторски услуги не кореспондират с установените потребности и очаквания на потребителите.
- На фона на общото добро впечатление от стила на писане и коректното цитиране на източниците, на места отсъства позоваване на автори, чиито работи очевидно са използвани по конкретни въпроси; откриват се и неточности в изразяването, повторения, граматически и технически грешки.
- Като цяло, обобщенията в края на главите са много удачни и полезни за по-лесното възприемане на голямата по обем информация. Но нивата на обобщение, които в много случаи са 2-3, биха могли да се редуцират, с оглед избягване на повторенията и съкращаване на обема.

ВЪПРОСИ

1. Има ли изразена разлика във възприятията и предпочитанията на туристите по отношение на екотуризма в зависимост от възрастта, пола и националността (българи / чужденци) на респондентите? Могат ли да се направят някакви аналогии с разликите между поколенията X, Y и Z в глобален мащаб, очертани в Глава 2? Ако да, кое поколение има най-голям пазарен потенциал за РПТР?
2. Една от насоките за преодоляване на проблемите на природната среда, генерирани от туризма, е въвеждането на входна такса в ЗПТ. Реалистична ли е такава мярка с оглед на националното законодателство в България?
3. Има ли виждане как да се осигури ефективна поддръжка на създадената туристическа инфраструктура (екопътеки и ТИЦ) след приключване на финансирането по външни проекти? Осъзнават ли местните предприемачи и външните туроператори важността на този въпрос и ползите за себе си и общността; имат ли готовност да се включат под някаква форма?
4. Има ли източници, от които е заимстван подходът към структурирането на работата и представения теоретичен модел на с. 38? Приложен ли е този модел в неговата последователност в настоящото изследване и какви препоръки към бъдещите изследователи би формулирала авторката въз основа на натрупания личен опит?

ПРИНОСИ

В авторефера са посочени три приноса: (1) изведени характеристики на екотуризма въз основа на критичен анализ на литературата; (2) разработен и приложен модел и методика за изследване на екотуризма на ниво дестинация, в т.ч. самостоятелно разработени инструменти; (3) предложена концепция за развитие на екотуризма в РПТР въз основа на цялостен и основан на доказателства анализ на възможностите и ограниченията. Първият от тях може да се определи като теоретичен, вторият е методически, а третият – приложен. Приемам, че тези приноси отразяват действителните постижения в дисертационния труд. Бих добавила и още един, касаещ анализа на правно-политическата среда за развитие на екотуризма, който е важен съдържателен акцент в работата и би бил от полза за евентуалната практическа реализация на концепцията.

ПУБЛИКАЦИИ

Мария Георгиева има три публикации по темата на дисертацията, с което са осигурява по-широка „видимост“ на постигнатите резултати и се покриват критериите за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“. Две от публикациите са самостоятелни, а една е в съавторство с научния ръководител. Една от публикациите (самостоятелна) е статия за

Годишника на СУ „Св. Климент“ Охридски, а останалите две са публикувани доклади от научни конференции.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на Правилника за неговото приложение, както и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности във СУ „Св. Климент Охридски“. Дисертацията съдържа оригинални приноси и доказва наличието на задълбочени теоретични знания и развити умения за осъществяване на самостоятелно научно изследване. **Това ми дава основание да предложа на уважаемото научно жури да присъди на Мария Георгиева Георгиева образователната и научна степен „Доктор“ в професионално направление 4.4. Науки за земята (География на рекреацията и туризма).**

09. 05. 2022 г.

Рецензент:

Доц. д-р Елка Дограмаджиева